

ZNAČAJ I OCENA PROJEKATA IZ OBLASTI KULTURNOG TURIZMA

IMPORTANCE & EVALUATION OF CULTURAL TOURISM PROJECTS

Petar Stanimirović¹, Marko Mihić², Dejan Petrović³

Univerzitet u Beogradu, Fakultet organizacionih nauka

¹ps20170508@student.fon.bg.ac.rs

²mihic.marko@fon.bg.ac.rs,

³petrovic.dejan@fon.bg.ac.rs

Apstrakt: Tema ovog rada je ocena opravdanost investicionih projekata sa posebnim akcentom na projekte iz oblasti kulturnog turizma. Na početku se predstavljaju značaj ulaganja u kulturni turizam, kao i pojedinačni značaj ulaganja u kulturu i turizam za privredu i društvo jedne zemlje. Potom su ukratko predstavljeni koncepti UNIDO metodologije koja je primenjena u oceni opravdanosti otvaranja tradicionalne srpske kafane, kao muzejsko-turističkog objekta. Analiza opravdanosti ovog projekta je pokazala da je projekat opravdan i da su svi njegovi efekti pozitivni.

Ključne reči: ocena opravdanosti investicionih projekata, UNIDO metodologija, upravljanje projektima, kultura, turizam, srpska tradicija

Abstract: The topic of this document is evaluation of investment projects with special emphasis on projects in the field of cultural tourism. At the beginning the importance of investing in cultural tourism is presented, as well as the individual importance of investing in culture and tourism for the economy and society of a country. Then, authors briefly presents the concepts of the UNIDO methodology, which was applied in the investment evaluation of opening a traditional Serbian kafana, as a museum-tourist facility. The evaluation analysis of this project showed that the project is justified and that all its effects are positive.

Key words: Evaluation of investment projects, UNIDO methodology, project management, culture, tourism, Serbian tradition

1. UVOD

U današnje vreme investicioni projekti, zbog svih svojih koristi, predstavljaju značajano sredstvo za postizanje ciljeva rasta i razvoja kako na nivou celokupne privrede, tako i na nivou preduzeća i drugih organizacija. Međutim, nisu svi investicioni projekti uvek dobri i opravdani. Zbog svog značaja i visokih ulaganja vrlo je bitno voditi računa o opravdanosti odnosno investicionog projekta, jer jednom uložena sredstva vrlo teško mogu biti povučena, a negativni efekti vrlo teško anulirani, čak u većini slučajeva iziskuju dodatna ulaganja.

Zbog svog značaja investicioni projekti zaslužuju veliku pažnju. Zato će tema ovog rada upravo biti investicioni projekti i njihova ocena opravdanosti sa posebnim akcentom na investicione projekte u oblasti kulturnog turizma. Značaj projekata u oblasti kulturnog turizma je usko povezan sa značajem kulture i turizma za razvoj društva i privrede zemlje u celini. Značaj kulture se ogleda u tome što je ona reprezent jednog društva i veoma je važna za njegov opstanak i prosperitet, dok je značaj turizma, kao relativno nove industrijske grane, u tome što je on jedan od pokretača razvoj moderne privrede, kao i sredstvo mira i povezivanja naroda i država.

2. ZNAČAJ ULAGANJA U KULTURNI TURIZAM

Kulturni turizam je nova vrsta turizma koja podrazumeva pored posećivanja znamenitosti turističkog mesta i upoznavanje sa načinom života, kulturom i tradicijom ljudi koji žive na tom području. Kulturni turizam podstiče bolji infrastrukturni razvoj turističkog mesta, ali i kulturni. On doprinosi boljoj vezi između privrede, odnosno različitih domaćih proizvođača i turizma, odnosno turista. Takođe, povećava potrošnju i dane boravka turista i daje dodatne razloge za ponovnu posetu i utiče na pojavljivanje novih destinacija. Ovi pokazatelji su široko praćeni u turističkom poslovanju i svi teže ka povećanju njihovih vrednosti, jer oslikavaju rast turizma na posmatranom turističkom mestu.

Turističko mesto koji želi da poveća svoj kulturni turizam treba da obrati pažnju na razvoj svojih ljudi, razvoj infrastrukture, očuvanje i restauraciju svog kulturnog nasleđa i institucija kulture i obrazovanja, kao i partnerstva sa ostalim turističkim mestima i međunarodnim institucijama (Borseková, K. & Vaňová, A. & Vitálišová, K., 2017).

Sam značaj kulturnog turizma je prepoznala i Evropska unija koja od 1985. godine dodeljuje titulu „Evropske prestonice kulture“ i na taj način podstiče razvoj gradova u oblasti kulturnog turizma. Još jedan od značajnih efekata kulturnog turizma je i taj što on određenom turističkom mestu omogućava da privuče najelitnije ljude da žive u njemu ili da ih posete i tako ostvare svoj pun potencijal za razvoj i prosperitet (Fischer, 2007).

Kako ulaganja u kulturni turizam podrazumevaju ulaganja i u kulturu i u turizam, pored navedenih efekata ulaganja u ovu oblast, posmatraju se i efekti pojedinačnog ulaganja u oblastima kulture i turizma.

2.1. Značaj ulaganja u kulturu

Privreda je nastala onog trenutka kada je čovek nešto proizveo i ostvario dodatnu vrednost. A kako je već objašnjeno da je preduslov svakog stvaranja kultura, onda je više nego jasna veza između kulture i privrede. Kultura je neki vid determinante privrede.

Iz mnogih kultura su nastali različiti proizvodi, ali i naučni koncepti privrede i ekonomije koji su putem globalizacije postali svima dostupni i široko prihvaćeni. Primer za to su različiti prehrambeni proizvodi, razmišljanja i stavovi američkog i japanskog naroda koji se smatraju izvrsnim poslovnim praksama itd. Važno je reći i to da ta globalizacija koja je pomogla kulturnu razmenu, sada pretila da istrebi nacionalne kulture i formira jednu globalnu kulturu. Podeljena su mišljenja oko toga da li je ova posledica dobra ili loša, ali činjenica je da razlike među ljudima vode ovaj svet ka napretku.

Takođe, vezu kulture i privrede se može posmatrati i u suprotnom smeru, gde je kultura jedna privredna grana koja se naziva kreativna industrija. Ova industrija je prepoznata od strane Evropske unije kao izuzetno važna za rast BDP, zaposlenosti, povećanje životnog standarda itd. Takođe, svedoci smo milionskih zarada filmova i muzičkih zvezda što nam dodatno pokazuje značaj i veličinu ove industrijske grane, kao i njen potencijal i uticaj za privredni rast i razvoj (Fischer, 2007).

Istraživanje Evropske Komisije iz 2007. godine je brojčano pokazalo koliko je kreativna industrija bitna za EU. Ova istraživanja su sprovedena da bi se državni lideri podstakli da posvećuju više pažnje ovom sektoru privrede. Kultura u EU zapošljava 5,8 miliona ljudi (3,2% svih zaposlenih u EU) i čini 2,6% BDP-a, više od hemijske industrije i industrije nekretnina. Zarada ove industrije je 654 milijarde evra, što je više od automobilske industrije (271 milijardi evra) i IT industrije (541 milijardi evra) (European Commission, 2007). Čak primer iz domaće privrede potkrepljuje ovu činjenicu. Naime, festival „Egzit“ u proseku godišnje donese privredi Srbije čak 13 miliona evra, a festival godišnje poseti preko 200 000 turista od čega je 60 000 stranih turista, koji potroše značajne količine novca tokom boravka u Srbiji (Ministarstvo trgovine, turizma i telekomunikacija, 2021).

Kulturu i njen uticaj na privredu se može posmatrati i na mikro nivou. Imovinu današnjih preduzeća većinski čini nematerijalna imovina, što je bitna razlika u odnosu na tradicionalna preduzeća iz prošlog veka. Ova činjenica dokazuje koliko se moderno društvo preusmerilo na nematerijalnu i kulturnu baštinu. Inovacije, istraživanja i softver su motor razvoja modernog preduzeća, a sve su to tekovine ljudske kreativnosti i kulture. Sa aspekta organizacione nauke šire se istraživanja organizacione kulture i kulture različitih profesija, dok marketing istraživanja se usmeravaju na razumevanje kultura različitih grupa potrošača, a posebno rast nove vrste kulturnih potreba i kulturne tražnje (Fischer, 2007).

Dakle, na osnovu svega rečenog, više nego jasno je da kultura ima izuzetan značaj za sve aspekte života čoveka i društva. Ona produbljuje svest i moral društva, utiče na kolektivni napredak kroz stvaralaštvo, učenje novih stvari, sticanje tuđih iskustva itd. Takođe, ona je motor za privlačenje kvalifikovanih radnika i turista koji će dodatno ubrzati privredni rast jer takvi ljudi imaju kulturnu svest i potrebe.

Zbog svog izuzetnog značaja kultura zahteva veliku pažnju. Zato se moderne države okreću planiranjem kulture i njenog razvoja kroz različite investicione projekte i ulaganja, pa se neretko u svakoj državi sreću različiti planovi kulture i programi razvoja kulture kao dokazi značaja ulaganja u kulturu (Sasaev, 2021).

2.2. Značaj ulaganja u turizam

U poslednjih nekoliko decenija turizam postaje jedna vrlo razvijena industrijska grana, tj. postaje sredstvo povezivanja i razumevanja naroda, sredstvo mira. On ima toliki značaj i moć da neke primorske zemlje svoju ekonomsku snagu baziraju na njegovom razvoju. Koliko je turizam značajan pokazuju brojke. On čini 9% svetskog BDP-a, 6% svetskog izvoza i smatra se jednim od glavnih faktora međunarodnog poslovanja (Nawaz, 2016; Khan, A., Bibi, S., Lorenzo, A., Lyu, J., Babar, Z.U, 2020).

Ulaganja u turizam uglavnom vrše privatni subjekti, međutim Vlade država takođe igraju važnu ulogu u svim tim ulaganjima, jer se turizam smatra bitnim za ekonomski razvoj i napredak jedne zemlje. Ova ulaganja najčešće podrazumevaju projekte promocije, restauracije i konzervacije turističkih dobara i građenje infrastrukture do i oko tih turističkih dobara. Turističko dobro su različite znamenitosti, arheološka nalazišta, prirodna dobra, kulturna dobra itd.

Investicije u turizmu daju snažan zalet privredi jedne zemlje, izvor su velikih prihoda i novih radnih mesta što dovodi do ubrzanog ekonomskog razvoja. Privatni subjekti ulažu uglavnom u ekonomski isplative i manje rizične projekte, dok država, pored što pruža sektorsku podršku, ulaže u manje isplative i više rizične projekte.

Javna dobra kao što su netaknuti krajolici prirode, arheološka nalazišta, kulturno nasleđe i dr. su od izuzetnog nacionalnog značaja i ne bi trebalo da se prepuštaju privatnim investitorima zato u njihovom očuvanju i turističkoj eksploataciji država igra presudnu ulogu. Privatna ulaganja se uglavnom odnose na otvaranje smeštajnih i ugostiteljskih kapaciteta, turističkih agencija, organizacija različitih tura i prevoza, razvoj ponude za sport i rekreaciju, privatni pomorski poslovi itd. Privatna ulaganja daleko više doprinose ekonomskom razvoju od javnih. Javna ulaganja treba da stvore uslove za povoljno sprovođenje privatnih ulaganja, dok privatna ulaganja treba da rade na razvijanju tražnje za putovanjem i turizmom, da generišu zaradu, otvaraju radna mesta itd. (Nawaz, 2016; Khan, A., Bibi, S., Lorenzo, A., Lyu, J., Babar, Z.U, 2020).

3. METODOLOGIJA ZA OCENU OPRAVDANOSTI PROJEKATA IZ OBLASTI KULTURNOG TURIZMA

Za svaki investicioni poduhvat se piše investicioni projekat. Projekat služi za bolje upravljanje celokupnim poduhvatom i kako bi se ocenila njegova opravdanost odnosno isplativost. Postoji široka lepeza različitih metodologija za izradu investicionih projekata. Razlike između njih nisu suštinske već formalnog karaktera. Svaka metodologija je dobra sama za sebe, a izbor metodologije isključivo zavisi od vrste investicionog poduhvata. Priznate metodologije u svetu su:

- Metoda ujedinjenih nacija ili UNIDO (United Nations Industrial Development Organizaton, 2021),
- Metodologija Svetske banke (The World Bank, 2021),

A u Srbiji se još primenjuju i:

- Metodologija Privredne komore Srbije (Privredna komora Srbija, 2021) i
- Metodologija fonda za razvoj (Fond za razvoj Republike Srbije, 2021).

Kako je UNESCO međunarodna organizacija osnovana od strane Ujedinjenih nacija i organizacija koja se bavi kulturom i kulturnim nasleđem, UNIDO metodologija se najčešće koristi za ocenu opravdanosti projekata iz oblasti kulturnog turizma. Zbog toga je ova metodologija korišćena za ocenu projekta u praktičnom delu rada i u daljem tekstu će ukratko biti prikazani elementi ove metodologije.

UNIDO priručnik propisuje da investiciona studija treba da sadrži 11 ključnih tačaka koja se još naziva i studija izvodljivosti. Pored ove studije, UNIDO metodologija zahteva izradu studije mogućnosti, pomoćnih studija i predstudiju izvodljivosti. Studija mogućnosti bi trebala da identifikuje sve moguće investicione ideje koje bi trebale da budu razmatrane. Pomoćne studije obuhvataju jedan ili više aspekata projekta i potreban su preduslov za izradu studije i predstudije izvodljivosti. Predstudija izvodljivosti služi da bi se prethodno ocenila ideja o realizaciji investicionog projekta, dok studija izvodljivosti treba da bude detaljna i da pruži sve zaključke u pogledu ocene opravdanosti investicije. Prema UNIDO metodologiji sadržaj investicionog projekta sastoji se od tačaka: Uvod – koncept programa, Osnovni podaci o investitoru, Tržište plasmana i nabavke, Lokacija, Tehničko-tehnološka analiza, Organizacija, Ekologija, Dinamika implementacije projekta, Ekonomsko-finansijska analiza, Analiza osetljivosti (Behrens, W. & Hawranek, P. M., 1991; Nazimko V.K., Fedoseeva L.V., Skryabin O.O., Zaitsev I.M., 2021).

3.1. Ocena opravdanosti investicionih projekata prema UNIDO metodologiji

Ova metodologija podrazumeva ocenu komercijalne i nacionalne isplativosti projekat, kao i ocenu u uslovima neizvesnosti. Analiza komercijalne isplativosti projekta podrazumeva sagledavanje finansijskih rezultata koje projekat donosi investitoru, odnosno preduzeću. Izračunavaju se direktni troškovi i koristi od projekta koji se izražavaju u novcu preko tržišnih cena. Ova analiza obuhvata analizu isplativosti investicije i finansijsku analizu.

Analizom isplativosti se utvrđuje profitabilnost celokupnog projekta i prilikom njenog sprovođenja se koriste sledeći pokazatelji:

- prosta stopa prinosa,
- period otplate
- neto sadašnja vrednost i
- interna stopa rentabilnosti.

Projekat se smatra isplativim ukoliko su sve vrednosti pokazatelja veće ili jednake od njihovih standarda za poređenje. Ti standardi mogu biti neke empirijske ili istorijske vrednosti tih pokazatelja, standardi definisani konvencijama itd.

Finansijska analiza se sprovodi kako bi se ispitala likvidnost i analizirala struktura kapitala. Analiza likvidnosti se vrši kako bi se na vreme obezbedili adekvatni tokovi gotovine kojima bi se vršila stabilna isplata obaveza. Analiza strukture kapitala se sprovodi kako bi se obezbedilo da sva ulaganja budu pokrivena odgovarajućim finansijskim sredstvima iz različitih vrsta izvora finansiranja (UNIDO & IDCAS, 1986; Nazimko V.K., Fedoseeva L.V., Skryabin O.O., Zaitsev I.M., 2021).

Analiza nacionalne isplativosti se obavlja uz korišćenje osnovnog kriterijuma, dodatnih pokazatelja i dodatnih razmatranja. Takođe, ukoliko ova analiza ne daje potpunu sliku o opravdanosti investicije, koristi se cost-benefit analiza kao dopunska.

Osnovni kriterijum u nacionalnoj oceni opravdanosti investicionih projekata je neto dodatna vrednost. Ovaj pokazatelj meri doprinos projekta povećanju nacionalnog dohotka, a izračunava se kao razlika između ukupnih izlaza i ulaza projekta. Projekat je opravdan ako dodaje bilo kakvu vrednost, što znači da utiče na porast nacionalnog dohotka. Dodatni pokazatelji su: efekat zapošljavanja, efekat distribucije, neto devizni efekat i međunarodna konkurentnost, a dodatna razmatranja podrazumevaju procenu uticaja investicionog projekta na infrastrukturu, razvoja znanja i procenu uticaja na okruženje. (UNIDO & IDCAS, 1986; Nazimko V.K., Fedoseeva L.V., Skryabin O.O., Zaitsev I.M., 2021).

Za ocenu u uslovima neizvesnosti se prema UNIDO metodologiji mogu koristiti sve ili jedna od metoda: analiza osetljivosti, analiza kritične tačke i analiza verovatnoće. Analiza osetljivosti je metoda koja izračunava i meri kako se menja vrednost pojedinih kriterijuma za ocenu investicionog projekta usled promena vrednosti različitih ulaznih parametara. Analiza kritične tačke izračunava najmanji prihod od prodaje za koji je poslovanje i dalje finansijski pozitivno, a kod analize verovatnoće se izračunava očekivana vrednost svakog kriterijuma ocene za koji se definišu različite vrednosti i njihove verovatnoće pojavljivanja (UNIDO & IDCAS, 1986; Nazimko V.K., Fedoseeva L.V., Skryabin O.O., Zaitsev I.M., 2021).

4. STUDIJA SLUČAJA: OCENA OPRAVDANOSTI OTVARANJA TRADICIONALNE SRPSKE KAFANE

4.1. Značaj srpske kafane za kulturni turizam Srbije

Tradicionalna srpska kafana ima veliki značaj za kulturni turizam Srbije. U Beogradu 1522. godine je otvorena prva kafana pa se Beograd može smatrati mestom rođenja kafane. Takođe, kafana je za srpsko društvo bila mesto javnog i privatnog života, mesto gde su se osnivale i gde su delovale političke stranke, mesto gde su se održavali izbori i vodile najžešće političke borbe, ali i mesto gde se stvarala kultura, istorija i gde su se, pored slavnih pisaca koji su obeležili život nekih kafana, osnivala prva pozorišta, prvi bioskopi ili svirala prva džez muzika u Beogradu i Srbiji.

Današnja kafana “Skupština” je dobila ovaj naziv, jer su se sednice vlade nakon Prvog svetskog rata održavale baš tamo. Većina kafana su imale svoj karakter, krug gostiju i fizionomiju – neke su čak postale i simbol grada ili određenog kraja. Prvi telefon u Beogradu zazvonio je u kafani “Tri lista“, a u kafani “Proleće“ zasijala je prva sijalica u Beogradu. U kafani “Kolarac“ 1893. održan je prvi sajam knjiga.

Dakle, može se zaključiti da prava srpska kafana predstavlja mesto od izuzetne kulturne vrednosti za srpsko društvo. Takođe, kafana ima i izuzetnu turističku vrednost, pored toga što je ugostiteljski objekat, ona je nešto po čemu se Beograd razlikuje od drugih gradova, nešto po čemu ga turisti pamte i zbog čega žele da ga ponovo posete (Mijatović, B. & Belingar, B., 2015).

4.2. Osnovni podaci o projektu

Projekat je zamišljen kao vrsta interaktivnog muzeja, što znači da bi objekat bio podeljen na muzejski deo i ugostiteljski deo. U muzejskom delu bi bila postavljena etnografska izložba života u Beograd u 19. i 20. veku, muzej beogradske kafane, kao i izložba posvećena znamenitim ljudima. Ugostiteljski deo bi bio reprezentativni primer srpske kafane iz tog vremena sa autentičnom muzikom, hranom i enterijerom. Vikendom u ovom delu bi se organizovale kafanske večeri, dok bi se radnim danima organizovale književne večeri, pozorišne večeri, večeri posvećene nekom delu srpske tradicije, večeri posvećeni određenim pićima itd.

Sam koncept projekta je zanimljiv za tržište i zbog široke ponude sigurno bi privukao veliki broj posetilaca, kako stranih tako i domaćih. Nabavka bi se vršila isključivo od lokalnih zemljoradnika kako bi se obezbedila svežina i kvalitet pića i hrane. Lokacija objekta bi trebalo da bude takva da je lako dostupna svima i da ima dovoljno mesta za parkiranje u okolini. Najviše se izdvajaju lokacija nekadašnje kafane „Grčka kraljica“ u Knez Mihailovoj ulici i neki od objekata na Kosančićevom vencu.

Projekat je zamišljen kao potpuno ekološki i društveno odgovoran. Adaptacija objekta bi bila po najvišim ekološkim standardima. Objekat bi se grejao na gas i na krovu zgrade bi bile postavljene solarne ploče. Radno vreme bi bilo ograničeno do 1 posle ponoći kako bi i građani koji žive u okolini imali svoj mir. Što se tiče otpada, bilo bi obavljano njegovo odvajanje kako bi se moglo pristupiti recikliranju, a svi viškovi hrane biće donirani ustanovama koje se time bave.

4.3. Ocena opravdanosti projekat

Projekat je zbog svog javnog i kulturnog značaja zamišljen kao javno-privatno partnerstvo i u nastavku će biti prikazana njegova finansijska struktura, a kasnije i procena likvidnosti. Procenjena potrebna ulaganja iznose 4.816.700 dinara, od čega će 40% biti uzeto kao kredit po kamatnoj stopi od 3,4% sa periodom otplate od 3 godine (Sektor za ekonomska istraživanja i statistiku, 2020). Ostala ulaganja od 30% će biti iz sopstvenih sredstava, a preostalih 30% će uložiti država. Sva ulaganja će biti ostvarena u prvoj godini realizacije projekta, a anuitet za otplatu uzetog kredita će iznositi 686.384,7 dinara.

Na osnovu različitih projekcija i istraživanja sprovedenih u ovoj oblasti formiran je finansijski tok na osnovu koga se može zaključiti da je projekat likvidan za svaku od posmatranih 10 godina za koje se vrši analiza. Za vrednost diskontne stope je odabrana vrednost WACC-a, koja u slučaju ovog projekta iznosi 10,2% i na osnovu ekonomskog toka izračunate su vrednosti pokazatelja ekonomske isplativosti.

Vrednost proste stope prinosa je 7,65, što je više od kamatne stope sa tržišta koja iznose 3,4%. Period povraćaja iznosi 2,115 godina, što je dobro, jer je ta vrednost manja od celokupnog perioda posmatranja efekata projekta. Neto sadašnja vrednost projekta iznosi 17.345.043,49 dinara što je pozitivna vrednost koja opravdava ulaganje u ovaj projekat. Najzad, interna stopa rentabilnosti iznosi 48,569% što je veće od procenjene diskontne stope od 10,2%, što je takođe dobra vrednost. Može se zaključiti da je projekat sa aspekta svakog pokazatelja komercijalno isplativ.

Analiza nacionalne isplativosti pokazuje koliki je doprinos projekat za društvo i zemlju u celini. Pošto projekat ima i javni karakter procena nacionalne isplativosti je jednako važna kao i procena komercijalne isplativosti. Na osnovu društvenog toka izračunata je vrednost neto dodatne vrednosti projekta koja iznosi 34.765.186,67 dinara. Kako je ova vrednost veća od nule, projekat se sa aspekta ovog kriterijuma smatra nacionalno opravdanim.

Direktan efekat zapošljavanja ovog projekta je 15 radnika, a pored njih indirektno će biti zaposleni radnici za sređivanje prostora, dobavljači, istraživači i etnografi koji će biti zaduženi za pripremu muzeja i enterijera kafane, distributeri neiskorišćene hrane itd. Kako će lokacija projekta biti u centru Beograda, neće biti velikog uticaja na distribuciju, ali će biti ostvaren pozitivan neto devizni efekat, jer će se sva hrana i piće nabavljati od domaćih proizvođača, dok će gosti pored domaćih biti i strani turisti. Što se tiče međunarodne konkurentnosti, ovaj projekat će proširiti turističku ponudu grada i zemlje i svakako je učiniti još jedinstvenijom i specifičnijom. Na osnovu iznetih zaključaka i sa aspekta dodatnih pokazatelja, ovaj projekat je nacionalno opravdan.

Uticaj na infrastrukturu ovog projekta nije veliki, ali svakako postoji. Kako je ideja da projekat bude smešten ili u dugo zapuštenoj zgradi stare kafane „Grčka kraljica“ ili na Kosančićevom vencu, ti delovi grada će oživeti i konačno dobiti novi izgled i održavanje. Takođe, kako je projekat zamišljen kao potpuno ekološki, postoji verovatnoća da će i ostale objekte u okruženju podstaći na razvoj u tom smeru.

Uticaj na znanje nije značajan jer projekat nije naučno-istraživačkog ili tehnološkog karaktera, ali će svakako podići svest i podsećati na tradiciju iz 19. i 20. veka. Uticaj na okruženje je značajan, jer pored toga što je projekat ekološki, on je i društveno odgovoran. Ideja je da sve što je neiskorišćeno bude poslato onima kojim je to potrebno. Ovo se odnosi prvenstveno na hranu i piće, ali i na druge stvari poput inventara i odeće koji se i dalje mogu koristiti. Takođe, rad kafane i muzeja će biti posvećen i humanitarnim akcijama, kroz organizovanje različitih humanitarnih večeri, donacija itd. Može se zaključiti da su, pored osnovnog kriterijum i dodatnih pokazatelja, dodatna razmatranja takođe pokazala da je ovaj projekat nacionalno opravdan i isplativ.

Analizu u uslovima neizvesnosti je sprovedena putem analize osetljivosti, kao najviše korišćene metode. Ulazi koji su posmatrani tokom analize su: broj poseta, diskontna stopa, troškovi i ulaganja. Za svaki pojedinačni ulaz je menjana vrednost, dok su vrednosti ostalih ulaza ostali konstantni, i posmatran je uticaj na neto sadašnju vrednost projekta.

Menjanjem broja poseta muzeja zaključuje se da je projekat osetljiv za broj poseta manji od 17 posetilaca dnevno, jer je tada neto sadašnja vrednost negativna. Menjanjem dnevnog broja poseta kafane, ispostavilo se da je projekat osetljiv za broj dnevnih poseta manji od 54. Što se tiče diskontne stope, projekat nije toliko osetljiv, jer je njegova interna stopa rentabilnosti 48,569% što je prilično visoko. Ovo znači da bi uzimanje veće diskontne stope od ove vrednosti uticalo da projekat ima negativu neto sadašnju vrednost, a verovatnoća da se to desi na realnom tržištu je vrlo niska.

Promenom godišnjih operativnih troškova muzeja zaključuje se da je projekat osetljiv na povećanje veće od 2.650.000 dinara godišnje. U slučaju godišnjih operativnih troškova kafane projekat je osetljiv na povećanje veće od 2.700.000 dinara godišnje. Dupliranje

vrednosti ulaganja nije uticalo na to da projekat ima negativnu neto sadašnju vrednost. Ovo znači da projekat nije osetljiv na povećanje vrednosti ulaganja, jer je mala verovatnoća da će biti potreban dupla vrednost procenjenih ulaganja.

5. ZAKLJUČAK

Investicioni projekti su preduslov svakog napretka i razvoja. Zbog značaja kulturnog turizma za prosperitet i jačanje privrede i društva, ulaganja odnosno investicije u kulturni turizam, kao i u pojedinačne oblasti kulture i turizma upravo i vode ka ostvarenju tih razvojnih ciljeva. Iz tih razloga, ocena opravdanosti je neizbežna prilikom izbora investicionih projekata u ovim oblastima. Jedna od metodologija koje se koriste za ocenu opravdanosti je UNIDO metodologija, koja je i korišćena za ocenu projekata u praktičnom delu rada koji je posvećen oceni opravdanosti ulaganja u otvaranje tradicionalne srpske kafane kao muzejsko-ugostiteljskog objekta

Kako je Beograd mesto rođenja kafane i kako svi turisti posebno ističu kafanski provod kao nešto po čemu će pamtiti boravak u Srbiji, više nego intuitivno jasno je da ona predstavlja odličnu turističku šansu. Međutim, zbog značaja same kafane za srpsko društvo i tradiciju, slobodno može da se kaže da je njen kulturni značaj možda i veći. Zbog toga se i nametnula ideja o investicionom poduhvatu otvaranja jednog specifičnog kulturno turističkog objekta koji će obogatiti kulturno turističku ponudu Beograda i Srbije. Na osnovu sprovedene analize po UNIDO metodologiji može se zaključiti da je ovaj investicioni poduhvat opravdan i sa komercijalnog i nacionalnog aspekta, kao i sa aspekta realizacije u uslovima neizvesnosti i da bi trebalo doneti potvrdnu investicionu odluku o otvaranju ovakvog objekta.

LITERATURA

- [1] Behrens, W. & Hawranek, P. M. (1991). *Manual for the preparation of industrial feasibility studies*. Vienna: UNIDO.
- [2] Borseková, K. & Vaňová, A. & Vitálišová, K. (2017). Building Košice European Capital of Culture: Towards a Creative City? In *Tourism in the City*. Cham: Springer.
- [3] European Commission. (2007). *European Commission report for culture and creative industry*. European Commission.
- [4] Fischer, H. (2007). *Framework Conditions For Cultural Planning*. Retrieved from Poiein Kai Prattein - Create And Do: <http://poieinkaiprattein.org/culture/cities-cultural-planning/framework-conditions-for-cultural-planning-the-human-matrix-by-hatto-fischer/14-economy-and-culture/>
- [5] Fond za razvoj Republike Srbije. (2021). *O nama*. Retrieved from Fond za razvoj Republike Srbije: <https://fondzarazvoj.gov.rs/cir/info/o-nama>
- [6] Khan, A.; Bibi, S.; Lorenzo, A.; Lyu, J.; Babar, Z.U. (2020). Tourism and Development in Developing Economies: A Policy Implication Perspective. *Sustainability*, Vol. 12, No. 4, 1618.
- [7] Mijatović, B. & Belingar, B. (2015). *Ilustrovana istorija beogradskih kafana: od Turskog hana do Aero kluba*. Beograd: Arhipelag.

- [8] Ministarstvo trgovine, t. i. (2021). *Informacija o turističkom prometu u Srbiji za period januar - avgust 2021*. Beograd.
- [9] Nawaz, M. A. (2016). Investment and tourism: Insights from the literature. *International Journal of Economic Perspectives*, Volume 10, Issue 4, 581-590.
- [10] Nazimko V.K., Fedoseeva L.V., Skryabin O.O., Zaitsev I.M. (2021). Alternative methodologies for economic evaluation of strategic investment projects. *Russian Journal of Industrial Economics*, Vol. 14, No. 2, 195-202.
- [11] Privredna komora Srbije. (2021). *O nama*. Retrieved from Privredna komora Srbije: <https://pks.rs/o-nama>
- [12] Sasaev, N. I. (2021). Fundamental basis for the formation of a new strategizing culture. *Russian Journal of Industrial Economics*, Vol. 14, No. 2, 153-163.
- [13] Sektor za ekonomska istraživanja i statistiku. (2020). *Trendovi u kreditnoj aktivnosti*. Beograd: Narodna banka Srbije.
- [14] The World Bank. (2021). *What we do*. Retrieved from The World Bank: <https://www.worldbank.org/en/what-we-do>
- [15] UNIDO & IDCAS. (1986). *Manual for Evaluation of Industrial Projects*. Vienna: UNIDO.
- [16] United Nations Industrial Development Organization. (2021). *Our Focus*. Retrieved from United Nations Industrial Development Organization: <https://www.unido.org/>